

Lønnsutviklingen 1962-2002

Stein Hansen og Tor Skoglund

Årene 1962-1969 var en periode med spesielt sterk reallønnsvekst. Dette framgår av nye beregninger i nasjonalregnskapet. Etter 1970 har reallønnsveksten variert mye. Den svakeste veksten finner vi på 1980-tallet. For hele 40-årsperioden under ett ble den gjennomsnittlige reallønnen per normalårsverk mer enn fordoblet. Offentlig forvaltning har gjennomgående hatt en svakere lønnsutvikling enn gjennomsnittet for alle næringer i denne perioden, mens lønnsveksten i industrien har vært klart høyere.

Innledning

Formålet med nasjonalregnskapsstatistikken er å gi et helhetsbilde av samfunnsøkonomien, basert på sammenstilling og bearbeiding av økonomisk statistikk fra en rekke områder. Nasjonalregnskapet gir både en sammenfattet beskrivelse av økonomien under ett, og en detaljert beskrivelse av transaksjoner mellom de ulike deler av økonomien og mellom Norge og utlandet. I nasjonalregnskapet legges det stor vekt på at tidsseriene skal være sammenlignbare over tid, og nasjonalregnskapsstatistikken er derfor et viktig informasjonsgrunnlag for analyse av den økonomiske utviklingen.

I denne artikkelen brukes tall fra nasjonalregnskapet til å belyse noen trekk ved lønnsutviklingen i Norge de siste 40 årene. For perioden 1970-2002 foreligger det sammenhengende tidsserier for lønn og andre størrelser i nasjonalregnskapet, se Statistisk sentralbyrå (2003). Som en del av prosjektet historisk nasjonalregnskap har SSB nå beregnet nye tall for lønnsutviklingen for årene 1962-1969.¹ Det har tidligere ikke vært publisert slike nasjonalregnskapstall for denne perioden.

Lønnsberegninger i nasjonalregnskapet

Lønnsberegninger i nasjonalregnskapet er nært knyttet til sysselsettingsberegningene, se Hansen og Skoglund (1997) for nærmere beskrivelse av beregningsopplegget. Beregningene gjennomføres i et arbeidskraftregnskap som ble utviklet på 1980-tallet, og som utgjør en integrert del av nasjonalregnskapet. Det

foretas beregninger for om lag 190 næringer, og det tas hensyn til at datagrunnlaget er forskjellig i ulike næringer. Sammenstilling av data fra ulike kilder vil ofte avdekke uoverensstemmelser, og det må derfor gjøres forskjellige tilpasninger for å oppnå konsistens mellom de størrelser som inngår i arbeidskraftregnskapet. For de seneste årene beregnes foreløpige tall på et mer aggregert nivå og ved enklere metoder som en del av det kvartalsvise nasjonalregnskapet.

Lønn per normalårsverk er et sentralt lønnsbegrep i nasjonalregnskapet, og dette gir uttrykk for gjennomsnittlig lønn på årsbasis for lønnstakere når en inkluderer naturallønn, overtidsgodtgjørelse og andre tillegg. Antall normalårsverk er definert som antall heltidssysselsatte pluss deltidssysselsatte omregnet til heltidssysselsatte. Lønnsstatistikk, som publiseres av SSB og andre institusjoner, utgjør en vesentlig del av datagrunnlaget. For bruk i nasjonalregnskapet blir det gjennomført omfattende bearbeidinger av lønnsstatistikken. Statistikk som foreligger som månedslønn (per september eller oktober) blir regnet om til lønn per normalårsverk. Det foretas dessuten spesielle beregninger av naturallønn, overtidsgodtgjørelse og andre tillegg. For næringer hvor lønnsstatistikken gir tall på et mer aggregert nivå enn det som kreves i nasjonalregnskapet, må det gjøres forutsetninger om lønnsutviklingen for delnæringer. Nasjonalregnskapets styrke er at lønn per normalårsverk i en næring viser en lønnsutvikling som er konsistent med nasjonalregnskapets tall for sysselsettingsutvikling, produksjonsutvikling og andre økonomiske størrelser for denne næringen. De første beregninger over lønn per normalårsverk fra nasjonalregnskapet ble publisert i Statistisk sentralbyrå (1988).

For å få sammenhengende tidsserier i nasjonalregnskapet må en i beregningene også ta hensyn til at

Stein Hansen er førstekonsulent ved Seksjon for nasjonalregnskap. (stein.hansen@ssb.no)

Tor Skoglund er forsker ved Seksjon for nasjonalregnskap. (tor.skoglund@ssb.no)

¹ Formålet med prosjektet historisk nasjonalregnskap er å revidere gamle nasjonalregnskapstall for årene før 1970 slik at de blir sammenlignbare med nyere tall som er publisert for årene fra og med 1970. Siktemålet er i første omgang å beregne reviderte tall tilbake til 1949. Disse beregningene blir gjennomført på et mer aggregert nivå, og ved enklere metoder, enn beregninger som er gjennomført for årene fra og med 1970.

lønnsstatistikken har endret innhold og omfang over tid (se boks om historisk lønnsstatistikk). Fra 1997 er lønnsstatistikken lagt betydelig om, og gradvis utvidet til å dekke flere næringer. Seksjon for innteks- og lønnsstatistikk i SSB har de siste årene utviklet et beregningsopplegg for årslønn, og publisert årslønnstall for flere næringer, se Statistisk sentralbyrå (2002). Disse beregningene omfatter bare heltidsansatte (mens nasjonalregnskapets beregninger også omfatter deltidsansatte), og inkluderer ikke overtidsgodtgjørelse og naturallønn.

Nye beregninger for årene 1962-1969

Statistisk sentralbyrå publiserte i 2001 tall tilbake til 1970 som en del av hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet. Tallene for samlet lønn, lønn per normalårsverk og lønn per utførte timeverk er nå forlenget videre bakover til 1962. For flere næringer (primærnæringene og noen tjenesteytende næringer) er lønnstallene justert betydelig opp sammenlignet med det som lå til grunn for tidligere publiserte nasjonalregnskapstall. De nye lønnstallene henger bedre sammen med sysselsettingstallene. Fordi lønnsstatistikk før 1970 mangler eller er ufullstendig for flere næringer, vil likevel lønnstallene i nasjonalregnskapet for denne perioden være mer usikre enn tall som er publisert for årene etter 1970. Det er også gjennomført nye beregninger av sysselsatte personer, antall normalårsverk og utførte timeverk tilbake til 1962. Disse tallene er i mindre grad revidert.

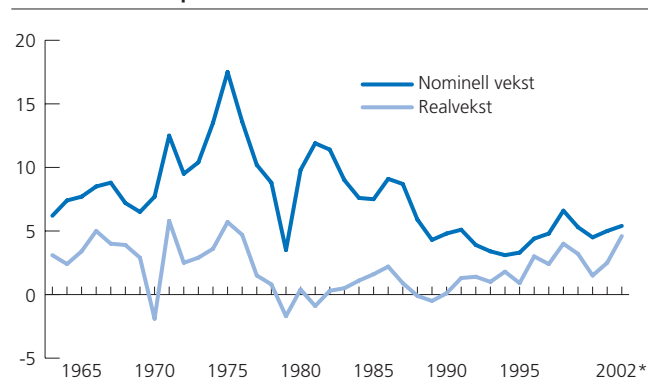
Næringsinndelingen er tilpasset næringsinndelingen som ble innført under hovedrevisjonen av nasjonalregnskapet i 1995. Tilbakeregningene til 1962 er imidlertid gjennomført på et mer aggregert næringsnivå (om lag 40 næringer), enn det som ligger til grunn for de ordinære, løpende nasjonalregnskapsberegningene.

Nasjonalregnskapet har tidligere ikke publisert tall for samlet lønn, lønn per normalårsverk eller lønn per utførte timeverk for 1960-tallet. Det har imidlertid vært publisert lønnskostnadstall, som også inkluderer arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier, for årene før 1970.

Nominell og reell lønnsvekst

Lønn per normalårsverk er beregnet til om lag 17 000 kroner i 1962 og 320 000 kroner i 2002, målt som gjennomsnitt for alle næringer. Gjennomsnittlig årlig vekst i lønn per normalårsverk var 7,6 prosent for perioden 1962-2002. Når vi deflater lønnsveksten med nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner², blir den gjennomsnittlige årlige veksten i reallønn per normalårsverk 2,0 prosent. Tabell 1 og figur 1 viser at 1960-tallet var en periode med sterk og stabil reallønnsvekst, sammenlignet med årene etter 1970.

Figur 1. Lønn per normalårsverk. Nominelt og reelt. Årlig vekst i prosent

Tabell 1. Vekst i lønn per normalårsverk og vekst i reallønn per normalårsverk i ulike delperioder. Prosent

	Lønnsvekst per normalårsverk	Reallønnsvekst per normalårsverk*
1962-2002	7,6	2,0
1962-1969	7,5	3,5
1970-1979	10,7	2,4
1980-1989	8,5	0,6
1990-2002	4,6	2,1

* Nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner er brukt som deflator for årene etter 1970, for årene før 1970 er den ureviderte prisindeksen for privat konsum brukt som deflator.

Den nominelle veksten i lønn per normalårsverk var spesielt høy på 1970-tallet, med over 17 prosent i 1975 som det høyeste. Dette ga en reallønnsvekst på 5,7 prosent. På grunn av sterk prisvekst på 1970-tallet var imidlertid veksten i reallønn gjennomgående lavere enn på 1960-tallet. Noe av det samme forholdet gjorde seg også gjeldende for 1980-tallet, hvor vi har flere år med svak eller negativ reallønnsvekst. Fallet i reallønn i 1979 skyldes i stor grad pris- og lønnstopp, mens tallene for 1988/89 er påvirket av at Stortinget satte tak på lønnsveksten i disse to årene. Også reallønnsnedgangen i 1970 skyldes spesielle forhold, nemlig innføringen av momssystemet til erstatning for omsetningsavgiften, som bidro til en ekstraordinær prisvekst dette året.

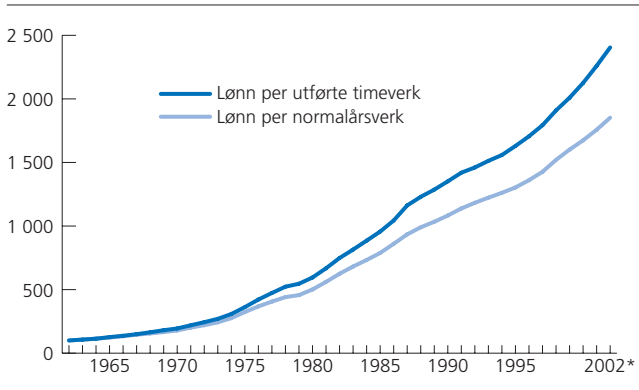
Etter 1990 har nominell vekst i lønn per normalårsverk gjennomgående vært lavere enn i årene før. Prisveksten har imidlertid også vært lavere, slik at den årlige reallønnsveksten per normalårsverk i gjennomsnitt har vært vel 2 prosent i denne perioden.

Vekst i lønn per utførte timeverk

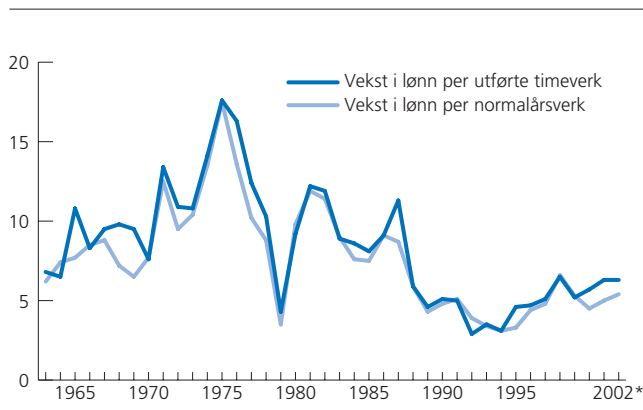
Lønn per utførte timeverk har vokst vesentlig sterkere enn lønn per normalårsverk når vi ser hele perioden 1962-2002 under ett, se figur 2. Det har vært en markert reduksjon i gjennomsnittlig faktisk arbeidstid. Antall utførte timeverk per normalårsverk for lønns-takere er beregnet til 1987 i 1962 i gjennomsnitt for

² Denne prisindeksen vil kunne avvike fra konsumprisindeksen, blant annet fordi sammensetning og vektning av konsumet er forskjellig. For årene før 1970 er nasjonalregnskapets ureviderte prisindeks for privat konsum brukt som deflator.

Figur 2. Lønn per utførte timeverk og lønn per normalårsverk. Nominell indeks, 1962 = 100

Figur 3. Vekst i lønn per utførte timeverk og lønn per normalårsverk. Prosent

alle næringer, mens det tilsvarende tallet er 1 532 timer i 2002, dvs. en nedgang på hele 23 prosent. Dette skyldes at en stor del av den økonomiske veksten er tatt ut som økt fritid istedenfor lønnsøkning. Det har vært flere arbeidstidsreformer i denne perioden. Ferien ble utvidet fra 3 til 4 uker i 1965 og ukentlig arbeidstid ble redusert fra 45 til 42,5 timer i 1968. Arbeidstiden ble satt videre ned til 40 timer i 1976, og til 37,5 timer i 1987. I 2001-2002 ble det innført 5 ukers ferie for de fleste grupper av lønnstakere.

Beregnet lønnsvekst per utførte timeverk er også påvirket av endringer i fravær på grunn av permisjoner og sykdom som arbeidsgiveren betaler. Sykefraværet har utviklet seg forskjellig i ulike perioder, men har gjennomgående vært økende siden midten av 1990-tallet.

Figur 3 viser hvordan arbeidstidsreformene de enkelte årene har påvirket forholdet mellom vekst i lønn per normalårsverk og vekst i lønn per utførte timeverk. I tillegg til virkningene av arbeidstidsreformer og fraværendringer, vil også endringer i antall normale arbeidsdager (kalendereffekter) kunne føre til endringer i utførte timeverk fra ett år til det neste. Kalender-effektene kan bidra til inntil tre dagers forskjell i antall arbeidsdager per år.

Definisjon av noen lønnsbegreper

Lønn i nasjonalregnskapet består av kontantlønn og naturallønn. Kontantlønn inkluderer overtidsgodtgjørelse, uregelmessige tillegg, bonuser, provisjoner mv., og dessuten lønn under sykdom og fødselspermisjon betalt av arbeidsgiver. Naturallønn omfatter varer og tjenester, eller andre fordeler, som stilles til rådighet gratis eller til redusert pris for lønnstakerne, og som kan benyttes til eget bruk. Lønn pluss arbeidsgivers trygde- og pensjonspremier (inklusive arbeidsgiveravgift til folketrygden) utgjør lønnskostnader, som er en sentral størrelse i nasjonalregnskapets næringsfordelte inntektsberegninger. Definisjonene av lønn og lønnskostnader bygger på retningslinjer fra System of National Accounts SNA 1993 og Det europeiske nasjonalregnskapssystem ENS 1995, se Statistisk sentralbyrå (1999).

Lønn per normalårsverk er et beregnet uttrykk for gjennomsnittslønn, definert som forholdstallet mellom lønn og antall normalårsverk utført av sysselsatte lønnstakere. Antall normalårsverk er definert som antall heltidssysselsatte lønnstakere pluss deltidssysselsatte omregnet til heltidssysselsatte (med andel av full stilling som vekt). Personer som er midlertidig fraværende på grunn av sykdom, permisjon mv. regnes som sysselsatte. Lønn per utførte timeverk gir på tilsvarende måte uttrykk for forholdet mellom lønn og antall timeverk utført av lønnstakere. Nasjonalregnskapets timeverksbegrep inkluderer overtid, mens fravær på grunn av sykdom, permisjon og ferie ikke er inkludert.

Tall for gjennomsnittslønn (lønn per normalårsverk eller per utførte timeverk) beregnes ved enkel divisjon for hver næring og for alle aggregater.

Seksjon for inntekts- og lønnsstatistikk i SSB har publisert tall for beregnet årslønn for heltidsansatte fra og med 1998 for mange næringer. Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) publiserer også tall for årslønn for heltidsansatte, og dessuten lønn «per beregnet årsverk» hvor deltidansatte er regnet om til heltidsekvivalenter, og hvor de fleste tallene er beregnet av SSB på oppdrag fra TBU. TBU publiserer tall for de fleste næringer (men ikke primærnæringene og utenriks sjøfart), og også anslag over samlet lønnsvekst for norsk økonomi. Disse beregningene inkluderer ikke overtidsgodtgjørelse og naturallønn, og vil derfor normalt ikke gi samme lønnsveksttall som nasjonalregnskapet.

Både årslønnsberegningene og nasjonalregnskapets beregninger av lønn per normalårsverk bygger på den løpende lønnsstatistikken som gir tall for månedsfortjeneste for de næringer som dekkes av statistikken (fram til 1998 timefortjeneste for arbeidere i industri, bygge- og anleggsvirksomhet og hotell- og restaurantvirksomhet). Det vil kunne være ulike prinsipper for fordeling av lønnsutviklingen gjennom året. Følgende kilder nyttes: årlig lønnsstatistikk per september eller oktober, SSBs kvartalsindeks for lønn, og kunnskap om resultatene av lønnsoppgjørene.

Historisk lønnsstatistikk

Det foreligger flere kilder som bidrar til å kaste lys over lønnsutviklingen i et historisk perspektiv, se Statistisk sentralbyrå (1995), kapittel 10. Lønnsstatistikkene har imidlertid tradisjonelt vært relativt fragmentariske. Statistikkene gir dels månedsførtjeneste og dels timeförtjeneste, og inneholder også andre definisjonsforskjeller. Lønnsstatistikken for arbeidere (timeförtjeneste) og funksjonærer (månedsförtjeneste) for bedrifter tilsluttet Næringslivets Hovedorganisasjon (NHO) er en sentral historisk kilde. Det er sammenhengende arbeiderstatistikk for industri fra 1940, for bygge- og anleggsvirksomhet fra 1949 og for transport fra 1955. NHOs funksjonærstatistikk går tilbake til 1954. Det finnes tall for månedsförtjeneste i varehandel fra 1957, for sjøfolk fra om lag 1950, for bank- og forsikringsvirksomhet fra 1957. Før 1970 finnes det også lønnsstatistikk for jordbruk og skogbruk som seinere er lagt ned. For kommunal og statlig virksomhet finnes det lønnsstatistikk tilbake til 1959, men ikke for alle år før 1970.

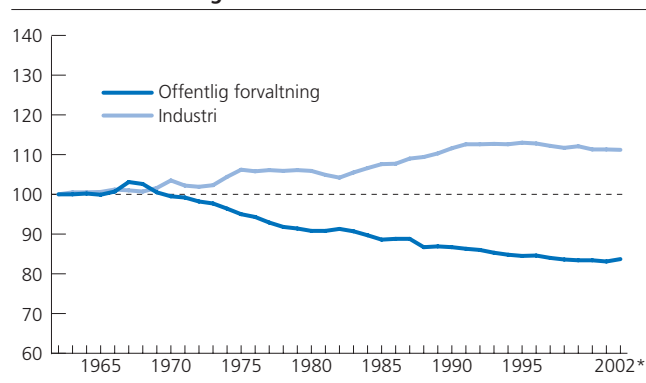
Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene (TBU) ble opprettet i 1967, og har publisert årslønnsberegninger for hovednæringer og for hele økonomien fra 1974.

Lønnsutviklingen for industri og offentlig forvaltning

De nye lønnsberegningene i nasjonalregnskapet gir utgangspunkt for å analysere den næringsvise lønnsutviklingen i et 40-års perspektiv. Figur 4 viser hvordan lønn per normalårsverk har utviklet seg for industri og offentlig forvaltning i forhold til gjennomsnittet for alle næringer. Mens lønnsnivået for disse to næringene utviklet seg svært parallelt på 1960-tallet, har det etter 1970 vært en klar tendens i retning av at lønnsnivået i industrien har økt sammenlignet med gjennomsnittet for alle næringer, mens det relative lønnsnivået i offentlig forvaltning har blitt redusert. Det er særlig på 1980-tallet at industriens lønnsvekst var over gjennomsnittet. Etter 1990 har lønn per normalårsverk i industrien endret seg lite i forhold til gjennomsnittet for alle næringer. Offentlig forvaltning har hatt en svakere lønnsvekst enn gjennomsnittet de fleste årene etter 1970, mest markert på 1970-tallet.

Over en så lang periode som 40 år har det foregått store strukturelle endringer både innenfor industrien og innenfor offentlig forvaltning. Nasjonalregnskapets gjennomsnittstall for lønn per normalårsverk i industri omfatter både arbeidere og funksjonærer. Gjennomsnittlig årslønn for arbeidere er vesentlig lavere enn for funksjonærer, samtidig som andelen sysselsatte funksjonærer har økt over tid. I 2002 var årslønnen for arbeidere hele 30 prosent lavere enn funksjonær-lønnen, se NOU (2003:20). Gjennomsnittstallene for industri er også påvirket av endringer i fordelingen av

Figur 4. Indekser for lønn per normalårsverk i industri og offentlig forvaltning¹ relativt til gjennomsnittet for alle næringer. 1962=100

¹ Offentlig forvaltning er regnet uten rekrutter i forsvaret.

Tabell 2. Sysselsatte personer (lønnstakere og selvstendige) i industri 1962 og 2002, 1000

	1962	2002	Endring
Total	359,0	293,4	-65,6
Næringsmiddelindustri	50,5	47,3	-3,2
Nytelsesmiddelindustri	6,5	6,3	-0,2
Tekstil- og bekleddningsindustri	47,6	7,4	-40,2
Trelast- og trevareindustri	26,2	15,7	-10,5
Treforedling	24,8	9,1	-15,7
Forlag og grafisk industri	26,4	36,8	10,4
Kjemisk og mineralisk industri, inkl oljeraff.	28,8	22,4	-6,4
Kjemiske råvarer	12,1	8,0	-4,1
Metallindustri	20,5	13,8	-6,7
Verktedindustri	74,2	77,2	3,0
Bygging av skip og oljeplattformer	27,0	35,1	8,1
Møbelindustri og annen industri	14,7	14,4	-0,3

sysselsettingen på delnæringer ved at næringer med gjennomgående høyt lønnsnivå (blant annet forlag og grafisk industri) har økt sin andel av industri-sysselsettingen, mens næringer med lavt lønnsnivå (blant annet tekstil- og bekleddningsindustri) har gått tilbake, se tabell 2.

Sysselsettingen i offentlig forvaltning har vokst sterkt gjennom hele 40-årsperioden, og antall sysselsatte personer er nær firedoblet siden 1962. Det har vært en sterk sysselsettingsvekst for ansatte med relativt lavt lønnsnivå, først og fremst i kommunal virksomhet (sosial- og omsorgstjenester, helsetjenester). Offentlig forvaltning har dessuten hatt en sterk vekst i andelen deltidssysselsatte, noe som har ført til at antall normalårsverk har økt mindre enn antall sysselsatte personer. Deltidsansatte har, omregnet til heltidsekvivalenter, gjennomgående lavere gjennomsnittslønn enn heltidsansatte.

Tabell 3. Lønn per normalårsverk, nominelt og reelt. Gjennomsnitt for alle næringer

År	Lønn per normalårsverk i tusen kr	Årlig nominell lønnsvekst i prosent	Årlig prisvekst i prosent ¹	Reallønnsvekst i prosent
1962	17,3			
1963	18,4	6,2	3,0	3,1
1964	19,8	7,4	4,7	2,4
1965	21,3	7,7	4,2	3,4
1966	23,1	8,5	3,4	5,0
1967	25,1	8,8	4,6	4,0
1968	26,9	7,2	3,1	3,9
1969	28,7	6,5	3,5	2,9
1970	30,9	7,7	9,7	-1,9
1971	34,8	12,5	6,3	5,8
1972	38,1	9,5	6,8	2,5
1973	42,0	10,4	7,3	2,9
1974	47,7	13,5	9,5	3,6
1975	56,0	17,5	11,1	5,7
1976	63,7	13,6	8,5	4,7
1977	70,2	10,2	8,6	1,5
1978	76,3	8,8	7,9	0,8
1979	79,0	3,5	5,2	-1,7
1980	86,7	9,8	9,4	0,4
1981	97,0	11,9	12,9	-0,9
1982	108,1	11,4	11,1	0,3
1983	117,9	9,0	8,4	0,5
1984	126,8	7,6	6,3	1,1
1985	136,4	7,5	5,9	1,6
1986	148,8	9,1	6,7	2,2
1987	161,7	8,7	7,8	0,9
1988	171,3	5,9	6,1	-0,1
1989	178,8	4,3	4,8	-0,5
1990	187,3	4,8	4,7	0,1
1991	196,9	5,1	3,8	1,3
1992	204,6	3,9	2,5	1,4
1993	211,6	3,4	2,4	1,0
1994	218,2	3,1	1,2	1,8
1995	225,5	3,3	2,4	0,9
1996	235,4	4,4	1,4	3,0
1997	246,8	4,8	2,3	2,4
1998	263,0	6,6	2,5	4,0
1999	277,0	5,3	2,0	3,2
2000	289,6	4,5	3,0	1,5
2001*	304,0	5,0	2,4	2,5
2002*	320,4	5,4	0,7	4,6

¹ Nasjonalregnskapets prisindeks for konsum i husholdninger og ideelle organisasjoner. Før 1970: nasjonalregnskapets ureviderte prisindeks for privat konsum.

Referanser

Hansen, S. og T. Skoglund (1997): Beregning av sysselsetting og lønn i nasjonalregnskapet. Notater 97/21. Statistisk sentralbyrå.

NOU (2003:20): *Etter inntektsoppgjørene 2003*. Rapport nr 2, 2003 fra Det tekniske beregningsutvalget for inntektsoppgjørene.

Statistisk sentralbyrå (1988): *Økonomisk utsyn over året 1987. Økonomiske analyser nr. 1 - 1988*.

Statistisk sentralbyrå (1995): *Historisk statistikk 1994*. Norges offisielle statistikk C 188.

Statistisk sentralbyrå (1999): *Det europeiske nasjonalregnskapssystem ENS 1995*. Norges offisielle statistikk C 522.

Statistisk sentralbyrå (2002): *Lønnsstatistikk 2001*. Norges offisielle statistikk C 722.

Statistisk sentralbyrå (2003): *Nasjonalregnskapsstatistikk 1995-2002. Produksjon, anvendelse og sysselsetting*. Norges offisielle statistikk D 257.